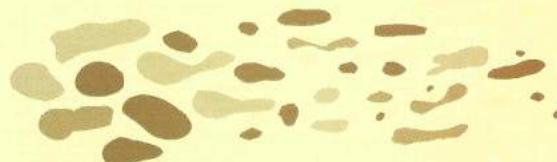
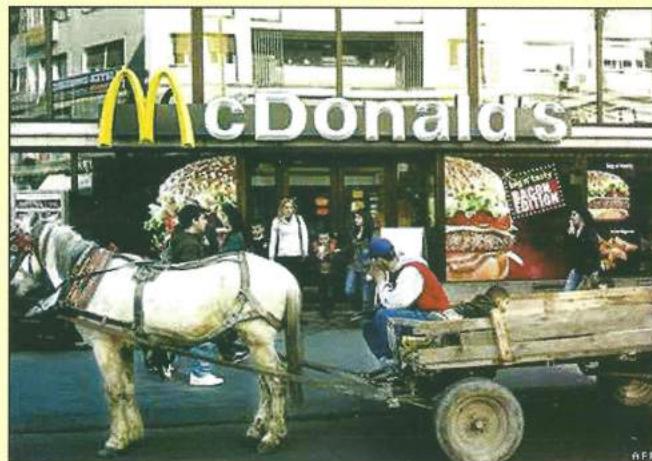

Прераскажување на Историјата

Скопје, 2007

Материјалот којшто го имате пред вас претставува резултат на проектот насловен како *Прераскажување на историјата*.

Проектот претставува заеднички труд на АНИМ (Асоцијација на Наставници по Историја на Македонија) и Здружението на наставници по историја во Европа (EUROCLIO). Тој е финансиран од Американскиот мировен институт (Unitet States Institute of Peace - USIP), а како консултанти и надворешни експерти во Проектот учествуваат д-р Дин Смарт од Универзитетот на Западна Англија (University of West England), проф. Кит Бартон од Универзитетот Синсинати (University of Cincinnati) и Јоке ван дер Лув-Рорд, извршен директор на Здружението (EUROCLIO).

Проектниот тим го сочинуваа 11 историчари од Македонија од најразлични профили, наставници во основно и средно образование, како и научни работници. Тие пред себе си ја поставија задачата да изработат алтернативна програма по историја, но и пример на обработка на наставни содржини во учебниците врз основа на споменатата програма.

Целта на Проектот е да се укаже на потребата од воведување новини, но, пред сè, во пристапот кон наставата по историја. Имајќи ги во вид сите чинители на една современа и идеолошки необременета настава, се тргна од самиот почеток, односно со креирање на алтернативна програма. Во овој случај, тимот се одлучи за обработка на периодот - **Македонија во XX век**. Со алтернативната програма се третира и периодот на најновата историја на Македонија, особено периодот 1990 - 2000 година, имајќи на ум дека со досегашните програми овој период речиси воопшто и да не се обработуваше.

Потоа се пристапи кон обработка на неколку наставни содржини кои треба да послужат како пример за неутрален и ненавивачки пристап кон третирање на историските настани.

Сметајќи дека постојните програми по историја се оптоварени со политичка и воена историја, во алтернативната програма поголемо значење е посветено на социјалната и културната димензија, а особено на секојдневниот живот на обичниот човек.

Воедно, Програмата посочува и поттикнува различни гледишта на наставата, како што се: развој на историските вештини, критичко размислување, изградба на сопствени ставови, мултиперспективен пристап и сл. Притоа, посебно внимание се посветува на промовирање на работа со историски извори.

Целта на Проектот не е да даде едно совршено решение за унапредување на наставата по историја, туку да отвори некои нови видици, кои, пак, ќе им помогнат на креаторите на наставни програми, но и на авторите на учебници во приспособувањето кон процесите во наставата по историја кои веќе од поодамна се дел од реалноста во најголемиот дел од европските земји.

Начелото на работа кое се промовира со ваквиот пристап кон наставата се заснова на неколку елементи: мултиперспективност, работа со извори, критичко размислување, но и третирање на спротивставени и чувствителни прашања. Тие би требало да продуцираат ученици кои истражуваат самостојно, размислуваат и носат сопствени заклучоци.

Воедно, очекување е дека Проектот ќе даде свој придонес во надминување на етничката подвоеност, имајќи ги на ум мултиетничкиот пристап, толерантноста и свеста за заедништво кои се промовираат со него.

Историски период		МАКЕДОНИЈА ВО ХХ ВЕК
Теми		Содржини
ПРВАТА СВЕТСКА ВОЈНА <i>Какво беше влијанието на Првата светска војна врз населението?</i>		<ul style="list-style-type: none"> • Воени дејствија • Емиграцијата и политичките движења • Секојдневниот живот за време на Војната • Последиците од Војната
КРАЛСТВОТО СХС <i>Како изгледаше да се живее меѓу двете светски војни?</i>		<ul style="list-style-type: none"> • Политички живот • Секојдневен живот • Образование и култура
ВТОРАТА СВЕТСКА ВОЈНА <i>Кое е значењето на Втората светска војна за Македонија?</i>		<ul style="list-style-type: none"> • Окупација и поделба на Македонија • Отпор • Создавање македонската држава • Секојдневниот живот за време на Војната
ФЕДЕРАТИВНА ЈУГОСЛАВИЈА <i>Како изгледаше животот во Југословенската федерација?</i>		<ul style="list-style-type: none"> • Политички и економски промени • Модернизација, индустрисализација и транспорт • Социјален живот • Идеологија • Образование • Масовна култура • Либерални и демократски процеси • Положба на жената • Распадот на Југославија
НЕЗАВИСНА МАКЕДОНИЈА <i>Како ја променила животот 90-тиите години во Македонија?</i>		<ul style="list-style-type: none"> • Нова политичка сцена • Меѓуетнички односи • Транзиција • Секојдневен живот

тема наставна содржина	<p>НЕЗАВИСНА МАКЕДОНИЈА 1990 - 2000 год. НОВА ПОЛИТИЧКА СЦЕНА</p>
Клучно прашање	Кои промени настанале на политички план во Македонија?
Содржина	<ul style="list-style-type: none"> • Од еднопартички во повеќепартички систем • Процес на осамостојување • Развој на демократија • Меѓународна положба
Вештини	<ul style="list-style-type: none"> • Анализа • Критичко мислење • Споредување • Бранење ставови
Концепт	<ul style="list-style-type: none"> • Промени и придобивки • Очекувања и разочарувања
Знаења што треба ученициите да знаат	<ul style="list-style-type: none"> • Плурализам, партиска поделеност • Процесот на осамостојување • Меѓународна положба на Македонија
Активности	<p>А (воведни)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Осумнисочник • Толковник на зборови <p>Б (главни)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Анализа и синтеза на документи • Играње на улога • Емпатија • Изработка на слоган, парола и програма
Резултати како знаеме дека ученициите научиле	<ul style="list-style-type: none"> • Можат да ги објаснат и употребат новите поими • Го разбираат процесот на меѓународно признавање на Република Македонија • Можат хронолошки да ги подредат настаниите • Прават споредба меѓу еднопартички и повеќепартички систем • Ја осознаваат причината за создавање на етнички партии

тема наставна содржина	НЕЗАВИСНА МАКЕДОНИЈА 1990 - 2000 год. МЕЃУЕТНИЧКИ ОДНОСИ
Клучно прашање	Како се развиваат меѓуетничките односи?
Содржина	<ul style="list-style-type: none"> · Етнички заедници во Македонија · Законски акти и прописи · Институциите на системот и етничките заедници · Соживот - реалност или фикција
Вештини	<ul style="list-style-type: none"> · Изградба на став · Бранење на ставови · Анализа · Споредување · Емпатија
Концепт	<ul style="list-style-type: none"> · Промени и континуитет · Причини и последици · Почитување на различности
Знаења <i>што треба</i> <i>учениците да знаат</i>	<ul style="list-style-type: none"> · Да ги разбираат поимите мултикултурно општество, стереотип, предрасуди, толеранција... · Да ги осознаат правата и должностите на етничките заедници · Да се запознаат со законски акти и прописи · Да знаат за влијанието на политиката врз меѓуетничките односи · Да знаат за предностите на мултикултурното општество
Активности	<p>A (воведни)</p> <ul style="list-style-type: none"> · Пополнни пописна табела · Што луѓето мислат за ... <p>B (главни)</p> <ul style="list-style-type: none"> · Драматизација со дебата: „Наше маало“ · Анализа и синтеза на документи · Трокрилен прозорец (како е сега, како ќе биде, како сакам да биде)
Резултати <i>како знаем дека</i> <i>учениците научиле</i>	<ul style="list-style-type: none"> · Можат да посочат етнички карактеристики · Тolerантни се и развиваат почит кон различностите · Свесни се за штетноста од нарушени меѓуетнички односи · Посочуваат настани важни за меѓуетничките односи

<p>тема</p> <p>наставна содржина</p>	<p>НЕЗАВИСНА МАКЕДОНИЈА 1990 - 2000 год.</p> <p>СЕКОЈДНЕВЕН ЖИВОТ</p>
<p>Клучно прашање</p>	<p>На кој начин влијаат промените во општеството врз секојдневниот живот?</p>
<p>Содржина</p>	<ul style="list-style-type: none"> · Семејство · Образование · Масовна култура · Урбано-рурално
<p>Вештини</p>	<ul style="list-style-type: none"> · Општење и изразување · Споредба и проценка · Согледување факти и изградба на ставови (гледишта)
<p>Концепт</p>	<ul style="list-style-type: none"> · Континуитет и промени · Сличности и разлики
<p>Знаења <i>што треба</i> учениците да знаат</p>	<ul style="list-style-type: none"> · Да ги согледаат промените во семејството · Да ги согледаат промените во образовниот систем · Ја увидуваат улогата на масовната култура во секојдневниот живот · Да ги воочат вредностите на традицијата, обичаите и религијата
<p>Активности</p>	<p>A (воведни)</p> <ul style="list-style-type: none"> · Венов дијаграм · Грб со грб · Креативно изразување (мојот дом) <p>B (главни)</p> <ul style="list-style-type: none"> · Работа со извори · Интервју и анкета · Дебата
<p>Резултати <i>како знаеме дека</i> учениците научиле</p>	<ul style="list-style-type: none"> · Ја согледуваат улогата на семејството во општеството · Имаат критички став кон масовната култура · Можат да споредуваат и коментираат настани и појави · Препознаваат сличности и разлики

тема	НЕЗАВИСНА МАКЕДОНИЈА 1990 - 2000 год. ТРАНЗИЦИЈА
Клучно прашање	Кои се последиците од транзицијата во општеството?
Содржина	<ul style="list-style-type: none"> · Приватизација · Мас-медиуми · Невладини организации · Денационализација · Финансиски афери · Аномалии на транзицијата
Вештини	<ul style="list-style-type: none"> · Извлекување на информации · Утврдување на причини и последици · Изградба и бранење ставови
Концепт	<ul style="list-style-type: none"> · Промени и придобивки · Очекувања и разочарувања · Напредок и назадување
Знаења <i>што треба</i> <i>учениците да знаат</i>	<ul style="list-style-type: none"> · Транзиција како поим и процес · Да го увидат влијанието на медиумите · Да ја разберат улогата на НВО · Да го разберат процесот на приватизација и денационализација
Активности	<p style="text-align: center;">A (воведни)</p> <ul style="list-style-type: none"> · Бура на мисли · Жешко столче <p style="text-align: center;">B (главни)</p> <ul style="list-style-type: none"> · Анализа и синтеза на документи · Т-табела и Венов дијаграм · Интервју · Истражување
Резултати <i>како знаем дека</i> <i>учениците научиле</i>	<ul style="list-style-type: none"> · Ги разбираат и соодветно употребуваат новонаучените поими и термини · Ги разбираат процесите на приватизација и денационализација · Ги разбираат причинско-последчините врски кои довеле до финансиски афери · Ја увидуваат улогата на мас-медиумите и невладините организации · Ја согледуваат улогата на политиката во транзицијата

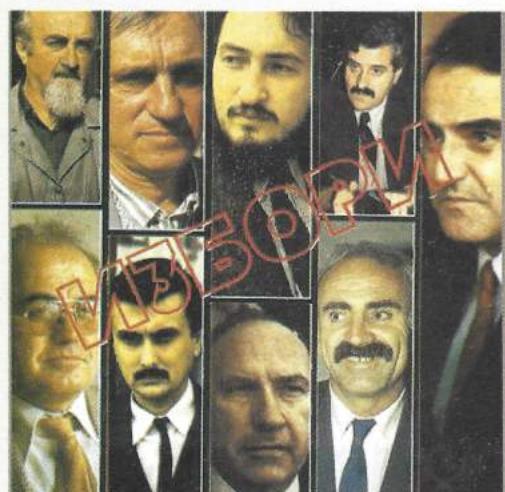
НОВА ПОЛИТИЧКА СЦЕНА

Во ноември 1990 година беа одржани парламентарни избори на кои граѓаните на Република Македонија за прв пат имаа можност да избираат претставници од повеќе политички партии и независни кандидати. Во јануари 1991 година беше конституирано првото повеќепартиско собрание, а на 25 јануари 1991 година усвоена е Декларацијата за сувереност на СР Македонија. Кон крајот на месецот, со тајно гласање пратениците за прв претседател на Република Македонија го избраа г. Киро Глигоров.

На 20 март 1991 год. е формирана и првата т.н. *експериска влада*, раководена од академик проф. д-р Никола Кљусев. Веднаш по формирањето, новата Влада презеде активности за промени во економскиот и политичкиот систем, како и монетарно и меѓународно осамостојување на Република Македонија.

Првата Влада на Република Македонија

Лидери на политички партии, 1990 год.

ВОВЕДУВАЊЕ ПОВЕЌЕПАРТИСКИ СИСТЕМ

1 Со усвојување на амандманите и дополнувања на владеачкиот закон, јавните организации и граѓански асоцијации, политичкиот плурализам што веќе беше реалност во Македонија, сега станува практична легислатива. Можат да се основаат асоцијации со минимум 10 луѓе со над 18 годишна возраст, чии членови имаат постојан престој во СР Македонија и секое друго лице може да биде член кој пополнил формулар и чии граѓански права не се обес-правени или ограничени по налог на судот.

Дневен весник „Нова Македонија“, 13.04.1990 год.

ЗА ПРВПАТ

2 Среќни сме ние - гласачите кои го постигнуваме предизборниот период. Ние бевме маргинализирани и не лажеа, но сега за првпат по 50 години стануваме учесници во политичка игра, чии играчи сами го одредуваат резултатот. О убавино, о убавино на плурализмот! (...) Всушност, во мојата земја овие денови воздухот е обременет со мирис на демократија. Нема политичка партија без зборот демократија во своето име или во својата програма. (...) Проблемот е што некои од тие кои со цело срце изјавуваат дека нивната партија ја потпомага демократијата во политичкиот, културниот и јавениот живот прави сè за да ја потисне истата демократија во деновите кога демократијата е потребна повеќе од што било друго, и тоа во времето кога единствениот мирис на првениите комунистички рози продира на сеќаде од комунистичката градина.

Томислав Османли, „Во смртниот час“, 1993 год.

УСТАВ 1991 ГОД.

Член 20

Граѓаните можат слободно да формираат здруженија на граѓани и политички партии, да им се приклучат или се повлечат од нив....

Член 22

Секој граѓанин кога ќе наполни 18 години старост, стекнува право на глас. Правото на гласање е еднакво, универзално и непосредно, и се применува на слободни избори со тајно гласање.

Декларација за суверенитет на СР Македонија

Член 1

Оваа декларација го изразува суверенитетот на Социјалистичка Република Македонија во согласност со конститутивните одлуки за независност и територијален интегритет на македонската држава, и правото на македонскиот народ за самоопределување, вклучувајќи го и правото на одвојување.

„Службен весник на СР Македонија“, 01.02.1991 год.

Референдум

5 Собранието на Република Македонија одлучи на 6 август 1991 год. да одржи референдум и да го утврди прашањето што треба да биде ставено на референдумот: *Дали сите за независна Македонија со можност за влегување во сојуз со другите држави во Југославија?*

Монографија, „Република Македонија“, 1999 год.

71,85 % излезност на
Референдумот

Од вкупниот број гласачи,
позитивно се изјасниле 95,05 %

Кои промени се случиле во Македонија на политички план?

Една од позначајните активности на Собранието беше и одлуката за распишување референдум за осамостојување на Република Македонија, кој се одржа на 8-ми септември 1991 год. Тој не беше поддржан од албанскиот електорат. По одржувањето на Референдумот, Собранието ја усвои Декларацијата за самостојност и сувереност на Република Македонија. Постапката на осамостојување беше заокружено со усвојувањето на Уставот од страна на пратениците на 17 ноември 1991 год., иако албанските претставници во законодавниот дом не го поддржаа.

По потпишувањето на Договорот меѓу претседателот Киро Глигоров и претставникот на ЈНА (Југословенска народна армија) генерал Благоја Ачиќ, започна повлекувањето на ЈНА од територијата на Република Македонија. Воедно, се одвиваше и постапката за создавање на АРМ (Армија на Република Македонија).

Плоштадот во Скопје по објавувањето на резултатите од Референдумот

Потпишување на договорот за мирно заминување на ЈНА од Македонија

6

НЕЗАВИСНОСТ

— Таа ноќ, како што нашите државници и партизки лидери писаја славенички шампањ на бината на градскиот плоштад, некој од толпата народ дали сериозно или во шега рече: „Пазете - ќе се опијаните од шампањот! А гладен стомак зборува погласно од него!“

Списание „Свет“ бр. 63, 1996 год.

7

Колку сме суверени?

— Се изјасниме за суверена Република Македонија. Се изјасниме пред целиот демократски и слободолюбив свет кои имале можност да ја видат видеолентата на тоа најчудовиште, качено на тоа „воено возило“, кој без ништо човечко во себе го удави македонскиот војник. Но каков вид суверенитет е тоа кога нашите војници умираат на нечии борбени полиња? Каков вид суверенитет е тоа кога не можеме ние сами да ги регрутраме нашите војници? Каков вид суверенитет е тоа кога нашите синови ги разбудуваат од нивните кревети и ги носат.... кој знае каде (....)? Какви се тајните на една војна кога родителот не знае каде го носат неговото чедо? Некој ќе рече „воена состојба, мобилизација“... Зошто тие не ги мобилизираат синовите на тие кои не доведоа до оваа „војна меѓу браќа“, и кога „смртниот плач“ ќе дојде во нивните домови, тогаш можат да дојдат до својот здрав разум.

Дневен весник „Нова Македонија“, 14.05.1991 год.

8

Карван на македонските мајки

— Не плачеме затоа што децата ни се војници, туку не сакаме да гинат за туѓи лудории - порачаа родителите кои најпрво се собраа во паркот Жена-боец, а потоа влегаа во Собранието на Македонија.

Организацискиот одбор поднесе повеќе барања; македонските војници од Петтата армиска област веднаш да се вратат на дослужување на военниот рок во Македонија: Владата на Словенија да ги запре сите воени дејствија и да ги гарантира животите на нивните деца, да се обезбеди услови за живот на војниците до нивното враќање (храна, вода), да се обезбедат телефонски јавувања, Црвениот крст на Македонија да организира посета на војниците од страна на нивните родители.

Над 400 родители на војници од Македонија што се на отслужување на военниот рок во Петтата армиска област, вчера околу 10 часот се собраа во паркот Жена-боец за да го изразат својот револт и загриженост за судбината на своите деца. Организирано пристигнаа 60 родители од Струмица, кои заедно со тие од Скопје, Дебар, Радовиш и други места од Републиката побараа прием во македонското Собрание. По двочасовно чекање ги прими претседателот на Собранието, Стојан Андов. Во четиричасовниот - емотивно набиен, со солзи проследен и на моменти револтиран разговор - учество зеде и министерот за народна одбрана на Р. Македонија, Ристо Дамјановски.

Дневен весник „Вечер“, 05.07.1991 год.

Стојанка мајки пристигнаат во македонскиот Собрание

Во 1994 год. се одржаа вторите парламентарни и првите претседателски избори. На овие избори за претседател на непосредни избори граѓаните го избраа г. Киро Глигоров, врз кој подоцна во 1995 година беше извршен атентат од страна на непознати сторители. Третите парламентарни избори се одржаа 1998 година, а наредната година и претседателските избори. Од шесте кандидати кои учествуваа на изборите за претседател беше избран г. Борис Трајковски.

По осамостојувањето, македонското раководство презеде активности за меѓународно признавање. Бадинтеровата комисија во јануари 1992 год. даде позитивното мислење дека Република Македонија ги исполнува условите за меѓународно признавање, но Министерскиот совет на ЕЗ (Европска заедница) во Лисабон соопшти дека признавањето на Македонија се одлага до решавање на спорот со името. И покрај проблемите со името, дел од државите од Балканот и пошироко ја признаа Република Македонија со уставното име. Меѓу првите држави беа Бугарија, Тур-

Киро Глигоров
(Претседател на РМ 1991-1999)

Борис Трајковски
(Претседател на РМ 1999-2004)

Г 9 РЕЗУЛТАТИ ОД ПАРЛАМЕНТАРНИТЕ ИЗБОРИ

Партија	изборна година		
	1990	1994	1998
ВМРО - Демократска партија на македонско национално единство	38	/	49
Социјалдемократски сојуз на Македонија	31	59	27
Партија за демократски просперитет	22	10	14
Либерална партија	18	29	/
Социјалистичка партија	4	7	1
Партија на Југословените	2	/	/
Народна партија на Албанците	1	/	/
Партија за целосна еманципација на Ромите	1	1	/
Независни кандидати	3	7	/
Народна демократска партија	/	4	/
Демократска партија на Македонија	/	1	/
Социјалдемократска партија	/	1	/
Турска демократска партија	/	1	/
Демократска алтернатива	/	/	13
Демократска партија на Албанците	/	/	11
Либерално-демократска партија	/	/	4
Сојуз на Ромите на Македонија	/	/	1

Г 10 Бадинтеровата Комисија

Според Арбитражната комисија на Европската заедница (Бадинтеровата комисија) од 11 јануари 1992 год.: *Република Македонија ѝ исполнуи условите ишто беа изнесени од директивите за признавање нови држави во Источна Европа и во Советскиот Сојуз, како и со Декларација за Југославија усвоена од Советот на министри на Европската западница на 16 декември 1991 год.*

www.historyofmacedonia.org

Г 11 Изјава на Мицотакис на прашањето под кои услови бија признале РМ како самостојна држава

Ако во Скопје надвладее гледиштето дека треба да биде прогласена независна Република, мора да биде јасно дека присвојувањето на грчко име, со кое историски набљудувано, народот кој живее во „Република Скопје“ нема никакви врски, всушност вклучува територијални претензии.

Дневен весник „Нова Македонија“ 15.01.1992 год.

Г 12 Лисабонска декларација

...истакнуваат дека се подгответи да го прифатат барањето на Македонија да биде признаена како независна држава во постојните граници. ЕЗ е подгответа тоа да го направи тој момент кога ќе се реши проблемот на името на таа Поранешна Југословенска Република.

Дневен весник „Нова Македонија“, 28.06.1992 год

ција, Словенија, Хрватска и Босна и Херцеговина.

Меѓународното признавање на Република Македонија беша заокружено со приемот во ООН (Организација на Обединетите нации) под референцата ПЈРМ (Поранешна Југословенска Република Македонија), а како резултат на притисокот од Република Грција. По приемот во ООН на 8-ми април 1993 година, Република Македонија станува членка и на бројни меѓународни институции, асоцијации и заедници.

Бугарија прва ја призна македонската држава во јануари 1992 год. под уставното име, но притоа не ја призна македонската нација и македонскиот јазик.

Грција во есента 1992 година воведе економска блокада кон Македонија, а односите се нормализираа со потпишувањето на Привремената спогодба во септември 1995 година.

СР Југославија одби да ги нормализира односите и да воспостави какви било дипломатски односи сè до септември 1996 год., кога ја призна под уставното име.

Албанија ја призна Македонија под уставното име во 1993 година.

Бранко Црвенковски
(премиер на РМ 1992 - 1998 год.)

Љубчо Гоѓиевски
(премиер на РМ 1998 - 2002 год.)

13 Посредникот на САД, Ричард Холбрек, договори спогодба меѓу двете земји па 13 септември 1995 год. Македонија се согласи да го промени своето знаме и да вклучи одредби во својот Устав, со што се спречува да прави какви било територијални претензии кон соседните земји. Грција се согласи да ја тргне трговската блокада и забраната за лубето со македонски пасоши и да престане да ја спречува помошта од Европската Унија за Македонија.

Дневен весник „Nova Македонија“ 14.09.1995 год.

14

**Дел од говорот на претседателот Киро Глигоров
по повод приемот во ООН**

Приемот на РМ во меѓународното семејство на народите е чин со кој триумфира правдата и светол пример како еден мал и миролубив народ по мирен и легитимен пат го оствари своето право на самоопределување и државност и својата одговорност во меѓународната заедница... со овој чин се крунира повеќевековниот стремеж на македонскиот народ и неговата 130-годишна борба за независност и слобода...

15

Изјава на Тадеуш Мазовјецки

(специјален извесничувач на ООН за поранешна Југославија)
Меѓународната јавност кон Македонија има голем долг за враќање. На таа држава ѝ беше напесена голема неправда со вршење притисок врз неа во моментите кога таа стекна независност, да прифати апсурдно име - *Поранешна Југословенска Република Македонија*.

Дневен весник „Уштински весник“, 29.03.2004 год.

1992 - 1995

1995 -

- 1. **Кои очекувања и разочарувања ги посочува авторот? (док. 2)**
- 2. **Како би го поставил референдумското прашање? (док. 5)**
- 3. **Зошто и покрај прогласувањето на сувереноста, македонските војници биле регрутirани во ЈНА? (док. 4, 7, 8)**
- 4. **Кои биле главните пречки за меѓународно признавање на РМ? (док. 10, 11, 12)**
- 5. **Зошто македонското раководство прифати прием во ООН под референцата ПЈРМ?**

Изработи слоган и куса програма на замислена политичка партија за учество на изборите 1990 година во Македонија!

МЕЃУЕТНИЧКИ ОДНОСИ

Со Уставот од 1991 година во Македонија беа потврдени: сувереноста, самостојноста, територијалниот интегритет, демократското уредување и унитарноста на државата. Со Уставот беше утврдено дека сувереноста произлегува од граѓаните и им припаѓа на граѓаните.

Со него на припадниците на националностите им се гарантираа развој на сопствениот идентитет и националните особености. Исто така, се гарантираше заштитата на етничкиот, културниот, јазичниот и верскиот идентитет.

Меѓутоа, партиите на националностите и етничките групи беа незадоволни од Уставот и бараа негова промена. Особено со свои предлози за промени излегуваа партиите на Албанците во Македонија. Не наоѓајќи разбирање за своите барања во институциите на системот, тие презедоа вонинституционални решенија со цел да го свртат вниманието. Во јануари 1992 година Албанците во Македонија организираа референдум на кој се изјаснија за формирање на „*политичка и територијална автономија на Албанците во Македонија*“.

1

Попис на населението во Република Македонија

	1991	1994
Вкупно	2 033 964	2 075 196
Македонци	1 328 187	1 378 687
Албанци	441 987	478 967
Турци	77 080	81 615
Роми	52 103	47 408
Власи	7 763	8 574
Срби	42 775	39 866
Останати	84 068	40 079

2

УСТАВ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА 1991 год.

Член 7

Во Република Македонија службен јазик е македонскиот јазик и неговото кирилско писмо.

Во единиците на локалната самоуправа во кои како мнозинство живеат припадниците на националностите, во службена употреба, покрај македонскиот јазик и кирилското писмо, се и јазикот и писмото на националностите на начин утврден со закон.

Член 48

Припадниците на националностите имаат право слободно да ги изразуваат, негуваат и развиваат својот идентитет и националните особености.

Републиката им ја гарантира заштитата на етничкиот, културниот, јазичниот и верскиот идентитет на националностите.

Припадниците на националностите имаат право да основаат културни и уметнички институции, научни и други здруженија заради изразување, негување и развивање на својот идентитет.

Припадниците на националностите имаат право на настава на својот јазик во основното и средното образование на начин утврден со закон. Во училиштата во кои образоването се одвива на јазикот на националноста се изучува и македонскиот јазик.

3

Петиција на граѓани

Вчера во Собранието на Република Македонија пристигна петиција на граѓани од Тетово и околните села. Во петицијата, меѓу другото, се вели дека тие се спротивставуваат на Референдумот за политичка автономија на Западна Македонија, што го подготвуваат некои албански повинисти, непријатели на македонската држава, кои, злоупотребувајќи ја демократијата, сакаат да создадат „мрачни денови за цела Македонија“.

4

Референдум на Албанците во Македонија

Претседателот на нелегитимното собрание за политичка и територијална автономија на Албанците во Македонија, Гулијаз Фејзулаи, истакна дека распипувањето на Референдумот е поради тоа што по првите повеќепартички демократски избори, албанскиот народ не ги доби своите легитимни права, бидејќи беше спречен од страна на македонската власт. Затоа, на 27 минатиот месец беше формирало собранието со кое на Албанците им се овозможи слободно да ја изразат својата волја.

Дневен весник „Нова Македонија“, 15.01.1992 год.

Како се развиваат меѓуетничките односи во Р. Македонија?

Исто така, Турците, Власите, Србите и Ромите во Македонија формираа свои политички партии и се залагаат за поголема афирмација на нивните национални и културни права.

Во Македонија се создаде политичка клима на подвоеност на етничките заедници на политичка основа. Притоа, гласачите секогаш се определуваат за политичка опција

Дали партиите ќе ни ќи бираат пријателите

Македонци и Албанци пред селската продавница

5 Кои се барањата на ПДП, НДП и на фракцијата Тачи-Цафери

- Статус на народ на Албанците во Македонија и нивна државотворна позиција; устројување на Македонија како мултинационална држава.
- Федерализација на Македонија; дводомно Собрание; децентрализација.
- Нездоволство од позицијата во сите степени на образованието.
- Формирање интегрален систем на образование на албански јазик.
- Албански универзитет во Тетово; за оваа учебна година е најавена настава на 6 факултети.
- Нездоволство во застапеноста кај државната управа, во старешинскиот состав во АРМ, МВР и во дипломатијата.
- Недоволен културен, научен, интелектуален, информативен простор.
- Незастапеност на Албанците на културните манифестации и на фестивалите.
- Барање за автономија и напуштање на институциите на системот.
- Историски политички договор меѓу Македонците и Албанците.

Што бара Демократската партија на Србите

- Се бара од Собранието, Владата и претседателот на Републиката промена на Уставот на Македонија за да се реши правната положба на Србите во Македонија и нивната рамноправност со другите националности.
- Промена на изборните закони за да се овозможи Србите да имаат свој претставник во Собранието.
- формирање црковни општини во 7 региони на Македонија и богослужба на српски јазик и формирање во Скопје Митрополија од страна на Српската православна црква.
- Формирање театар културно и просветно друштво на српски јазик.
- Формирање средни училишта за децата на Србите.
- Владина помош во излегување неделен весник.
- ТВ и радиопрограми на српски јазик.
- Српска читална и библиотеки во Куманово и Скопје.
- Формирање фонд за заштита на спомениците на културата и од историските настани на српскиот народ на овие простори и посебно заштита на споменикот Зебрењак.

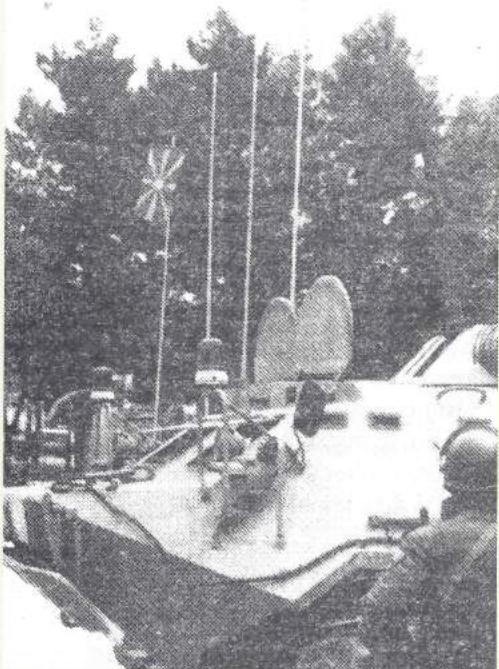
Што ќе покрене Демократската партија на Турците

- Промена на изборните закони за да се овозможи турската националност да има свој претставник во Собранието.
- Решавање на постојните проблеми во образованието на децата од турската националност - основно, средно (зголемување на бројот на одделенијата, подобрување на условите за настава во училиштата).
- Проширување на културните, научните и информативните услови за остварување на националниот идентитет на Турците во Македонија (проширување на радио и ТВ програмата, прераспнување на „Бирлик“ во дневен весник...).
- Кадровска застапеност на Турците во државните служби и на раководни места во јавните претпријатија.

Списание „Пулс“, 04.11.1994 год.

Барањата на албанските партии за формирање универзитет беа одбиени од Владата на Република Македонија. Како резултат на тоа, во декември 1994 година беше отворен, тајно, Универзитетот во селото Мала Речица, во близината на Тетово.

Во 1997 година поради употреба на албанското национално знаме (кое воедно е и знаме на Република Албанија) пред зградите на општинските собранија во Гостивар и Тетово полицијата на Република Македонија интервенираше. Притоа имаше и човечки жртви и апсења на учесниците во настаните.

Јарболиште пред општинската зграда во Гостивар

Полиција настапиши насобрани џаѓани

Гостиварски настани

6 Зоран Веруцевски, портпарол на МВР: МВР на Република Македонија вчера во утринските часови презеде активности за симнување на незаконски поставените знамиња пред советите на општините Гостивар и Тетово. Самиот чин на симнување на знамињата измина без поголеми инциденти. Утрината околу 8 часот поголема група граѓани пред Советот на општината Гостивар настапи агресивно врз припадниците на Министерството за внатрешни работи, при што тројца полицајци се потешко повредени.

ПДП го осудува како непромислено и провокативно дејствувањето и влегувањето на полициските органи во седиштата на општините Тетово и Гостивар и го осудува вандалското однесување што таа го манифестирала по повод симнувањето на знамињата во овие две општини.

Дневен весник „Нова Македонија“, 10.07.1997 год.

Амбасадата на САД по повод гостиварските настани

Амбасадата на САД изразува длабоко жалење поради жртвите и повредените што беа резултат на настаните во Гостивар. Ја користиме оваа можност да ја повториме изјавата на портпаролот на Стејт департментот од 9-ти март 1997 година, во која се вели дека САД цврсто ги одржуваат територијалниот интегритет и демократскиот развој на Поранешната Југословенска Република Македонија, што претставуваат основни елементи на стабилноста во регионот. Ги повикуваме сите граѓани и политички партии да работат внатре во постоечките правни и политички структури и да ги решаваат прашањата од интерес преку мирни и демократски средства.

Списание „Пулс“, II јуни 1997 год.

8

...Рамадани вели дека во овој крај сите се гурбетчи, сите биле низ светот, стекнале павики за културно однесување, така што примитивизмот и провокациите не се својствени за овие луѓе. Напротив, кога гледаме груби расправии во Собранието едноставно се срамиме од нивото на некои дискусији и културата на одделни пратеници. Треба да престанат поделбите и покажувањето со прст, делењето на **тие и ние**. Тоа не води никаде, само ги затегнува одностите и ги мачи обичните луѓе, кои имаат еден куп секојдневни проблеми. Сега, на пример, за нас во Камењане, Тетовско, голем проблем е нафтата за земјоделските машини.

...Стојановски вели дека демократијата и партиите многу ги затегнаа меѓунационалните односи, меѓутоа, сепак, досега барем во Долно Седларци, Тетовско и околните села немало меѓунационални судири. Селата си живеат одвоено, а одвоено се одвива и животот на Македонците и на Албанците.

...Арифи и Зилали велат дека треба да продолжиме да си одиме на свадби, на веселби, како што си одевме, мора да се одржуваат пријателските односи. Верувам, вели Арифи дека пријателите не ги избираат политички партии, пријателите си ги избираат самите и сами треба да одлучуваме со кого и како ќе живееме.

...Како што велат Македонците во Челопек, жителите од албанското малцинство најпрво треба да сфатат дека живеат во државата Македонија и дека службен јазик е македонскиот, а потоа и тоа дека државата е и пивна, иако не гласаа на Референдумот, не го изгласаа Уставот и не излегаа на пописот на населението. Тоа, како што ни рекоа тие, во најголема мера ги залади односите и доведе до сегашната мошне затегната состојба во Западна Македонија.

Дневен весник „Нова Македонија“, 03.05.1992 год.

Еден Исамид и еден Васко

Петнаесет прашања за едниот, истите и за другиот. Одговорите различни, но полни со живот и едноставност. Овој текст претставува кус курс по сожителство ослободен од големите политики и големите политичари. Главен збор имаат еден Исамид и еден Васко. Тие се целосна непознаница, не се познаваат меѓусебе, а интервјуата се направени во различен простор и време.

➤ **Дали во вашето друштво има Македонци?**

Исамид: Не, моментално сум во Тетово и чувствувам една подвоеност. Албанците се одвоени од Македонците и нема размена на мислења.

➤ **Дали во вашето друштво има Албанци?**

Васко: Во моето друштво имаме еден Албанец. Второчем, тој ми е другар од детството, се вика Исо и ние немаме тешкути.

➤ **Како би реагирале кога ушре вашиата ќерка би се омажила за Македонец?**

Исамид: Моите деца би имале неограничени права, но ќе бидат едуцирани шака да не се меша нацијата. Јас би сакал да останат Албанци и моите внуци, но секогаш да ги почитуват другите и да ги сакаат сопствените соседи. Сепак, во љубовта не може да се мешаме, бидејќи и јас бев заљубен во Македонка, шако ми ќе беше немоќен да си ѝ имам било првиот нашата љубов.

➤ **Како би реагирале кога ушре вашиата ќерка би се омажила за Албанец?**

Васко: Како би реагирал? Не би имал никакво прашив, но моите деца ќе бидат воспитувани да размислуваат како што треба. Преку тоа воспитување ќе можат сами да проценат дали нешто треба или не треба да се случи. Мешањето на религиите

доведува до комилцирање на односите во семејството...

➤ **Одште ли во посета на вашиот соседи Македонци за време на Велигден?**

Исамид: Не. Им честитам на сите Македонци што ги познавам кога ќе ги видам на улица, во маалото. Дури еднаш им честитав на едни Македонци во воз, додека патувавме...

➤ **Одште ли во посета на Албанци за време на Рамазан или Байрам?**

Васко: Да, одам да го посетам мојот другар Исо за време на овие празници. Одам од почили, како што и тој доаѓа кај мене за време на Велигден.

➤ **Што мислиши за христијанството?**

Исамид: Религијата има универзални вредности. Во секој народ има добри и лоши. Системот на религиозните закони лошиот луѓе не го почитуваат и тоа не е добро. Инаку, исламот и христијанството имаат многу слични нешти.

➤ **Што мислиши за исламот?**

Васко: Секоја вера има свои добри и лоши страни. Не знам и не сакам да одговорам на ова прашање повеќе од ова.

Исамид и Васко ќе се запознаат преку страниците на овој весник. Ќе можат да видат колку се далечни и колку се близки. Се прашувам, ќе посакаат ли некогаш да се видат, да поразговараат, да станат пријатели, да си помогнат во неволја? Доколку го направат тоа овој „кус курс по сожителство“ ќе има ефект. Во спротивно, сè ќе си остане по старо! Што мислите, која варијанта ќе ја изберат?

Дневен весник „Денес“, 09.04.1998 год.

- 1. **Зошто Албанците во Македонија организираат сопствен реферидум?**
- 2. **Како се одразиле Гостиварските настани врз меѓуетничките односи?**
- 3. **Што е заедничко во барањата на партиите на националностите? (док. 7)**
- 4. **Како политичките збиднувања се одразиле врз секојдневниот животот? (док. 8 и 9)**

Направи интервју со своите родители на тема: Меѓуетничките односи пред и по 1990 година. Посочи ги сличностите и разликите.

ТРАНЗИЦИЈА

ПРИВАТИЗАЦИЈА

Од осамостојувањето на Република Македонија, постапката на приватизацијата се одвиваше според т.н. *Закон за оиштествен капитал*, донесен во 1989 година и ревидиран во 1990 година. Во согласност со овој закон, донесен е и Законот за продажба на општествени станови од 1990 година. Со новиот Устав од 1991 год. државата гарантира слобода на пазарот и еднаква правна положба на сите субјекти на пазарот.

Имотот на државата беше трансформиран врз основа на одредбите од Законот за приватизација и постапката за претворање на општествената сопственост во други облици на сопственост, кој беше донесен во почетокот на 1991 година и ревидиран во три наврати. Особено значаен е законот донесен во 1996 година.

Сепак, приватизацијата не ги исполнети очекувањата и не донесе до зголемување на приходите во Буџетот врз основа на продажба на капиталот.

„Форум“, 02.06.2000 год.

Г 1 Закон за трансформација на претпријатија во државна сопственост (1993 год.)

Член 1

Трансформацијата на претпријатието со општествен капитал... се врши со организирање на претпријатието во акционерско друштво или друштво со ограничена одговорност со капитал во приватна сопственост, односно со определен сопственик... Трансформацијата се врши и со продажба на општествениот капитал или на сите средства на претпријатието...

Член 3

Физичките и правните лица... не можат да стекнуваат сопственички права врз природните богатства на Република Македонија, растителниот и животинскиот свет, добрата во општа употреба, како и предметите и објектите од особено културно и историско значење...

Г 2 Продажба на општествени станови

...целта на изменетиот закон е ослободување на државата од голем дел од долгот кон девизните штедачи...

Според процените кои се правени околу вредноста на становите кои ќе се продаваат, за стан од 55 квадрати, стар 20 години и со амортизација од 30 %, треба да се плати 23 587 ГМ или нов стан со истата површина во 2 зона ќе чини 67 000 ГМ.

...сè до крајот на август годинава, вкупно се продадени околу 12 500 општествени станови, што значи дека за продажба остануваат околу 48 000 станови или околу 80%. Ако се земе просечната површина од 50 до 60 квадрати за стан излегува дека вредноста на општествениот станбен фонд во Македонија вреди околу 2 милијарди германски марки.

Дневен весник „Вечер“, 7 октомври 1992 год.

Г 3 Приватизацијата донесе малку пари

До крајот на 1999 година, во постапката на приватизацијата се опфатија 1488 претпријатија со вкупен капитал од 4,1 милијарда ГМ, со околу 215 000 работници. Постапката на приватизација завршила во речиси половина од бројот на претпријатијата, додека за 700 останати претпријатија процесот на приватизација треба за заврши во крајот на оваа година. Од вкупно 1700 претпријатија, само 10 од нив сè уште не ги определиле сопствениците. Од самите работници се купени 384 претпријатија, додека странските инвеститори инвестирале во 156 претпријатија. Досега државата профитирала 444 милиони ГМ, од кои само 65 милиони се платени со готови пари. Во текот на првите три месеци, приватизацијата завршила во 51 претпријатие, додека 12 други претпријатија продадоа само еден дел од акциите. Во текот на 1999 година, приватизацијата ѝ донесе на државата 72 милиони ГМ и до крајот на 2000 година се очекува државата да добие уште 125 милиони ГМ, од кои 10 проценти ќе бидат готови пари.

Дневен весник „Факти“, бр. 699, 29.07.2000 год.

Г 4 И покрај првите процени дека приватизацијата ќе се заврши

до крајот на 2000 година, тоа не се случи. Најпроблематичните и најтешките случаји и компании сè уште не се приватизирани.... Агенцијата за приватизација е оптимист дека постапката ќе се заврши успешно. Немаше коментар за тие приватизации што беа утврдени како скандалозни...

Магазин „Капитал“, 11.01.2001 год.

Кои се последиците од транзицијата во општеството?

Од сите промени настанати со приватизацијата во Република Македонија беше предизвикан бран отпуштања на вработени од дотогашните општествени претпријатија. Карактеристика на овој период е и продажбата на значајни економски објекти по пат на непосредна спогодба меѓу Владата на Република Македонија и странски фирми.

Постапката на транзиција донесе повеќе финансиски афери, меѓу кои, и пропаѓањето на банки, штедилници и претпријатија, со далекусежни последици по населението на Македонија. Најголема од нив секако беше аферата ТАТ од 1997 година, кога без своите штедни влогови останаа 23 000 луѓе со влогови во износ од 60 000 000 евра.

ДЕНАЦИОНАЛИЗАЦИЈА

Меѓу последните значајни закони од економската сфера беше и Законот за денационализација донесен во 1998 година. Со него се предвидуваше враќање на национализираните имоти по 1944 година. Објект на денационализацијата беше општествениот имот, односно враќање на истиот во претходна сопственост. Оваа постапка сè уште не е завршена.

„Остапен“, 27.04.1991 год.

5

Дискретни продажби
Владата подучена од негативниот пример во продажбата на Скопската рафинерија ОКТА од пред две години (тая трансакција се случи во апсолутна дискреција и најважните елементи од зделката сè уште се непознати), која беше третирана како строга тајна, се одлучи на транспарентност во случајот со Македонски телеком. Медиумите буквально бомбардираа со секакви видови информации и суми пари што биле дадени во странска валута и, без претерување, се направи така да му се врти во главата на Македонецот... Пораката до јавноста беше јасна и недвосмислена: *Ние сите ќе работиме со Телеком на еден исклучително транспарентен начин, односно на најчист и можно начин*.

Магазин „Македонско време“, јануари 2001 год.

6

Закон за денационализација

Член 1

Со овој закон се уредува начинот, условите и постапката за враќање во сопственост на имот, односно давање надомест на физички лица државјани на Република Македонија за имот одземен во корист на државата

Член 4

Одредбите од овој закон се применуваат и кога имотот е одземен со конфискација изречена за казниви дела до влегување во сила на Кривичниот законик („Службен лист на ФНРЈ“ број 13/51), освен за дела на воени злосторства.

Одредбата од став 1 на овој член не се применува за осуда за казниви дела што за последица имале:

- смрт, тешка телесна повреда на едно или повеќе лица или други тешки насилиства врз лица;
- разурнување или оштетување на туѓ имот од поголем обем, експлозија или друг акт на тероризам;
- кражба, грабеж, разбојништво или разбојничка кражба.

„Службен весник на Република Македонија“, бр. 20/98 од 29.04.1998 год.

7

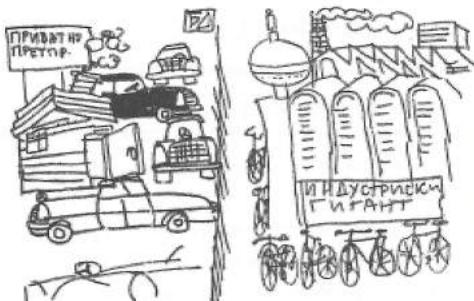
Законот за трансформација на општествениот капитал од 1993 година ја навести денационализацијата. Но и покрај ваквата определба на државата, постоеше силен отпор кај некои политички чинители и поединци. Затоа, граѓаните го формираа Здружението за заштита на интересите на сопствениците на одземените имоти преку кое бараа побрзо донесување закон за денационализација. Законот беше донесен во 1998 година, но тој не беше прифатлив за некогашните сопственици. Со Законот од 1999 година граѓаните повторно добија голем дел од одземената сопственост и обеспитетување по пат на обврзници и акции. Првите решенија за враќање на сопственоста им беа врачени на сопствениците на 5 септември 2000 година...

Интарју со Василики Викенитијевик, преиседател на Здружение за заштита на интересите на експроприираниите имоти

8

Ми беше одземен дел од имотот (земја) во 1949 година. На мојот имот бил изграден објект на кооперативата на селото. По донесениот Закон доставив барање до Владата на Република Македонија и во 1996 (за Mire: kako ako prvite odluki za vrakjanje na imot se od 2000, a zakonot e donesen vo 1998/9?) година имотот ми беше вратен, врз основа на донесениот Закон за денационализација.

Јусуф Муради од село Одри, Тетово

„Остен“, 18.11.1991 год.

„Остен“, 13.02.1991 год.

„Македонско време“, јули 2001 год.

„Старий“, 14.04.2000

„Остен“, 16. 01.1991

Невработеност

1990 година – 156 000 невработени

2000 година – 361 300 невработени

Бројот на вработените се намалува во:

- индустријата - 44,5%;
- земјоделството - 48,0%;
- градежништвото - 47,0%
- транспортот и врските - 20,0%;
- трговијата - 77,0%;
- уризмот и угостителството - 48,0%.

Статистички годишник на Република Македонија, 1991 – 2001 год.

10

Време на сиромаштија

...Имаше штрајкови. Деветстотин работници од ДОО **Фрижидери за домаќинство** од битолскиот холдинг ФРИНКО стапија во генерален штрајк. Барањата што ги поставија не се невообичаени: оставка од директорот и од раководниот тим, како и исплата на 20-те заостанати плати, на сите придонеси и надомести што претпријатието ги заташкува од 1994 год. па наваму... Некогаш се произведувале 250 000 ладилници годишно, а сега само 2000. Загубени се пазарите во Италија, Франција, Германија, Австрија, Америка...

Неделник „Денес“, бр. 30, 7 мај 1998 год.

11

Проблеми со домувањето

Имам 36 години. Со мојата сопруга се зедовме пред 10 години, во 1997 година. Во тоа време таа сè уште студираше, а јас работев во Министерството за внатрешни работи како техничар за одржување опрема, каде што работам и денес. По свадбата живеевме со моите родители, бидејќи немавме услови да живееме во стан под наем или во сопствен стан, за кој во тоа време не помислевавме, а многу го посакувавме. Мислевме дека со тек на време условите за живеење ќе се подобрят, сопругата ќе се вработи, ќе земеме станбен кредит и ќе купиме стан. Мојата сопруга го заврши факултетот, но работа не можеше да најде неколку години. Во меѓувреме ни се родија две прекрасни деца, Бојана (7 години) и Александар (3 години). Ние сè уште живеевме во стан од 55 квадрати заедно со моите родители, мојата сестра и моите деца. Мојата сопруга се вработи, но сè уште со нашите примања не сме кредитоспособни да земеме станбен кредит и да го решиме овој животен проблем.

Секавање на Диме Даскаловски

12

Иселеници

Сочени со бесперспективноста, невработеноста, сиромаштијата, згора на тоа со војна, со живот во држава која не гарантира сигурност, многу млади луѓе својот спас го бараат во некоја од ветените земји. Огласите во медиумите нудат брз и лесен начин да се избега. Најчесто, најбарани се иселеничките визи за Канада и Нов Зеланд. Интересот не е мал ни за САД, Италија, Австралија, Германија, Швајцарија и други. Можностите особено се големи за тие кои имаат изучено некој занает или по професија се инженери, машински инженери, софтвер експерти, техничари, медицински лица и слично. Листата е подолга, но наведените професии имаат поголема предност и, се разбира, познавањето странски јазици.

Мапица на иселеници на РМ

Во годините на транзицijата многу луѓе се збогатија на брз и за многумина непознат начин. Таквите луѓе имаа потреба своите пари стекнати на нелегален начин да ги оправдат како легално стекнати. Така беа измислени зборовите „перење пари“, односно парите заработка на валкан начин да преминат преку некоја полегална зделка само да се смени нивното претходно потекло.

Во времето кога се премина во повеќе-партијскиот систем и кога граѓаните беа слободни да избираат за кого ќе гласаат се случија многу нереди во гласачките места. Несоодветната законска регулатива околу гласањето и неприменувањето на истата беа причина да се применат недемократски мерки и методи за придобивање на гласови или спречување на нормално гласање, како и незаконско поништување на валидни резултати.

Комисија на сенкије

13 Покрај податоците кои се убедлив индикатор за неповолната економска состојба во земјата, постојано се објавуваат истите податоци за просечната плата, и понекогаш дури и со ист процент на раст. Тоа што во овој план е парадоксално е дека просекот во економските дејности е ист, додека платата бележи раст во неекономските дејности. Земено глобално, според податоците за просечни плати стандардот е добар. Главната работа за статистичките податоци е да се покаже дека сепак се има стандард. Но реалноста е различна од бројките, бидејќи според логиката на оваа статистика излегува дека доколку некој јаде месо, а некој зелка, просечно сите јадат сарма! Во нашиот случај, меѓу другото, излегува дека сарма јадат и тие кои со месеци не земале плати... Според ова, излегува дека колку повеќе расте бројот на невработените, толку поголема е просечната плата.

„Лента, 10 октомври 1997 год., стр. 14.“

14 **Деликвенцијата и транзицијата**
Кога зборуваме за малолетничко престапништво, тогаш мислиме на цела лепеза на поведенија кај младите лица што се наоѓаат меѓу 14 и 18 години, почнувајќи од непристојно, дрско, невоспитано однесување до вршење на најтешки кривични дела. Еден дел од престапничките однесувања (бегање од дома, бегање од училиште, дрско и непристојно однесување и сл.) не можат прецизно да се квалификуваат, иако со сигурност може да констатираме дека се во пораст. Малолетичката деликвенција во нашата држава покажува карактеристики на сè потежок криминалитет со поголемо учество на тешки кривични дела, со поголема организираност, поголемо учество на повторници и на помлади лица. Бројот на криминални дела по години изнесува: 1986-1738, 1987-1988-1763, 1989-1762, 1990-1809, 1999-2211, 1992-2668, 1993-2616, 1994-2289 и 1995-2314. Од ова се гледа евидентно дека во периодов што го нарекуваме транзиционен, кривичните дела бележат пораст.

„Неделник „Денес“, бр. 22, 12.03.1998 год.“

ЕПИТАФ НА ТРАНЗИЦИЈАТА

(Кога ќе му дојде време)

Кога некој знае и знае дека знае - учи од него.

Кога некој знае и не знае дека знае - освести го.

Кога некој не знае и знае дека не знае - научи го.

Кога некој не знае и не знае дека не знае - бегај од него.

„Студентски збор“, 20.12.1995 год.“

- 1. Кои промени настапаа со процесот на приватизацијата во Република Македонија?
- 2. Зашто продажбата на општествените претпријатија не ги оствари очекувањата?
- 3. Како се одрази процесот на транзицијата врз бројот на работни места во државата?
- 4. Каде го бараа излезот невработените лица?
- 5. Како се одразува проблемите од транзицијата врз младите?

Направи интервју со лице кое го загубило своето работно место во времето на транзицијата. Дознај ги причините и последиците од тоа, како и очекувањата и разочарувањата од тоа лице.

СЕКОЈДНЕВЕН ЖИВОТ

СЕМЕЕН ЖИВОТ

Политичките промени кои настапаа по 1990 година се одразија и на општествен план, а посебно во секојдневниот живот на луѓето во Македонија.

Со новиот Устав од 1991 година се донесени и нови закони за брак и семејство во Република Македонија. Воедно, со Уставот се овозможи и послободно практикување на религијата. Во таа насока, а во директна врска со семејниот живот беа направени и значајни научни статистички истражувања кои покажаа општо влошување на условите за живеење во Македонија. Споменатиот период се карактеризира со затворање на бројни големи производствени капацитети кои предизвикаа зголемена невработеност и егзистенционални проблеми. Оваа состојба директно влијаеше врз склонувањето на бракови како и одлучувањето за заеднички живот. Од друга страна, негативниот тренд на живеење во Македонија во почетокот на 90-тите години од XX век беше причина за зголемување на бројот на разводи.

Поттикнати од влошената економска и социјалан состојба, голем број на граѓани се одлучуваат да емигрираат. Оваа појава нè доведе до значително подобрување на социо-економската состојба во земјата.

1

Закон за семејство

Член 2

Семејство е животна заедница на родители и деца и други роднини ако живееат во заедничко домаќинство. Семејството настапува со раѓање на деца и со посвојување.

Член 3

Односите во семејството се засноваат врз рамноправност, заемно почитување, меѓусебно помагање и издржување и заштита на интересите на малолетните деца.

Член 6

Бракот е со закон утврдена заедница на маж и жена во која се остваруваат интересите на брачните другари, семејството и општеството. Односите меѓу брачните другари се засноваат врз слободната одлука на мажот и жената да склучат брак, врз нивната рамноправност, меѓусебно почитување и заемно помагање.

„Службен весник на Република Македонија“, 22.12.1992 год.

2

Бракови и разводи

СТАТИСТИЧКИ ГОДИШНИК
за 1998 год., Скопје

	Склучени бракови	Разведени бракови
1994	15736	612
1995	15823	710
1996	14089	705
1997	14072	1021
1998	13993	1027

3

Анкета за сиромаштијата

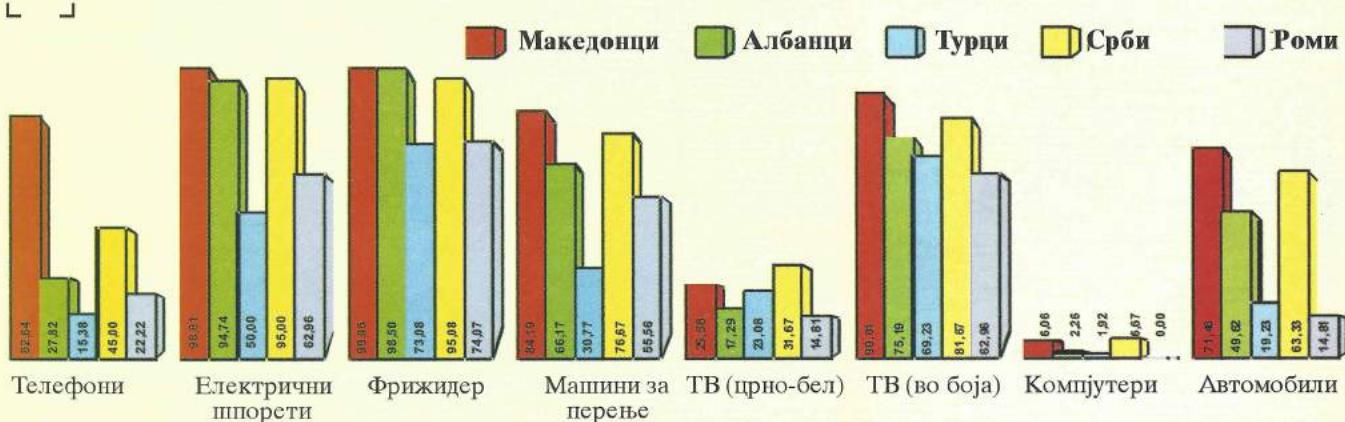
Во една анкета за сиромаштијата е наведено: 60% се тие кои велат дека се борат со сиромаштија, 23% имаат егзистенција под минимумот. Поради тоа:

- 23,1% немаат пари да купат храна;
- 38,4% не можат да си дозволат облека;
- 31,7% не можат да си дозволат скапи работи;
- 5,8% можат да купат скапи работи;
- 1% можат да купат сè.

Д. Вељковиќ, „Рушење на транзицијата“, Скопје 2001 год.

4 Домашна опрема и автомобили во 1996 год.

СТАТИСТИЧКИ ЗАВОД, СТАТИСТИЧКИ ГОДИШНИК, 1997 год.

На кој начин промените во општеството влијаат на секојдневниот живот?

МАСОВНА КУЛГУРА

Масовната култура во основа се состои од повеќе елементи кои имаат значајно влијание врз културниот развој на секоја држава. Во овој период е забележан застој во производството на филмови и прикажани кинопретстави. Во истиот период културните институции како: галерии, музеи, кина, театри, библиотеки, како и традиционалните културни настани, се оставени на работ на егзистенцијата поради намалените финансиски средства. Значителен е и бројот на културни институции кои се затворени.

Начинот на живеење во Македонија во овој поглед е изменет и со користењето на масовните медиуми, печатени и електронски, како и сè поактуелната компјутерска технологија, мобилната телефонија, апаратите за домаќинството итн.

Намалената економска моќ на семејството влијаеше врз забавата и ноќниот живот кај младата популација. Во таа смисла, се појавува и парадоксална ситуација - на голема невработеност, а полни кафулиња.

„Остан“ 16. 01. 1991 год.

Г 5

Кина и филмови

	Кино сали	Кусометражни филмови	Долгометражни филмови
1991	51	6	1
1992	43	3	/
1993	40	4	3
1994	39	4	/
1995	38	3	2
1996	40	3	/
1997	38	/	/
1998	36	/	/

Стапиштички годишник за 1998 год., Скопје

Г 6

Во 90-тите години беа актуелни неколку кафулиња каде што се собиравме ние младите. По часовите поминати во училиште редовно одевме во „Тропикана“ (спроти сегашниот „Кинг Бургер“) на една пијачка. Таму секогаш се договоравме каде ќе одиме таа вечер. Обично тоа беше „Централ“ во ТЦ „Буњаковец“, „Бони“ (спроти Грчката амбасада) или дискотека МНТ. Цените беа пристапни за нас па така можевме да си дозволиме да излегуваме секоја вечер или секоја втора вечер. Со музиката на Ју Bi Форти (UB40), Дјуран Дјуран (Duran Duran), Симпли Ред (Simply Red), Лиза Стенсвилд (Lisa Stansfield) и други, тие години останаа длабоко во моето сеќавање...

Сеќавање на Данијела Весиќ, 17.05.2007 год.

Г 7

Кога бев млад (18 год.) во 1995 год. имав желба да останам во град до доцна навечер, меѓутоа, тоа не беше возможно затоа што немаше транспорт да се вратиме в село во доцните часови. В село беше невозможно да се организираат забави, затоа што девојките не излегуваат оти тоа беше срамно. По кафеаните во селата излегуваат само машките. Тие што имаат автомобили и што беа од град, а кои беа мал број, можеа да се забавуваат до подоцна, но и тие немаат големо друштво. Цепарлакот ни беше мал, па не можевме да ги посетуваме поелитните кафулиња. Нивните цени беа и по четирипати поголеми од останатите. Меѓутоа, не секогаш требаше да се има пари за да се чувствуваш како дел од ноќниот живот. Доволна беше и пропштетка по шеталиштето.

Сеќавање на Бесник Емини, 2007, Скопје год.

Г 8

Од денеска мобилните телефони 100 ГМ

Чинот на пуштањето во употреба на новата телефонска централа му припадна на премиерот Љубчо Георгиевски, кој по тој повод рече дека со пуштањето во употреба на 100000 нови телефонски броеви, територијата на земјата ќе се покрие речиси 90 проценти. ...од утрe Телеком на Македонија ќе ја спушти цената на претплатата за мобилните телефони од 250 германски марки на 100 германски марки и мислам дека една ваква одлука ќе овозможи секој граѓанин на Македонија да биде можен претплатник на мобилен телефон, рече на крајот премиерот.

Исто така, вчера се потпиша договорот за спроведување на новиот оптимизиран интернет протокол на Телекомот на Македонија, заснован во опремата на светскиот лидер во овој вид, Сиско Системи (Cisco Systems).

Дневен весник „Факт“ бр. 697, четвртток, 27 јули 2000 година,
стор. 5

ОБРАЗОВАНИЕ

Новодонесените закони овозможија формирање приватни средни училишта. Воедно, извршени се промени на наставните планови и програми за основното и средното образование.

Со Законот за високото образование од 1995 година на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ е воведена квота за националностите. Со неа се предвидуваше запишување на процентуално ист број студенти со процентот на соодветното население во Македонија. Ваквите промени придонесоа за поголема застапеност на учениците и студентите од сите националности.

Во 1994 година во Тетово е основан универзитет, кој законски не беше дел од образовниот систем. И покрај тоа, на Универзитетот се

9

Вчера и денес

Во комунистичката ера образовниот систем беше создаден за да ѝ служи на официјалната политика и да ги подготвува младите луѓе за живот во еднопартишкиот систем. Младите луѓе ги учеа дека единствени опции за добар и безбеден живот се: „Тито“ или „Партијата“. Имаше слогани за Тито наскакде во училиштата, како што се: „Тито е наш, ние сме Титови“, „И по Тито - Тито“ и други.

Сега сè е поинаку. Политиката се отстрани од училиштата. Училиштата се сега полни со поинакви видови на слогани посветени на познати научници и културни дејци, а децата не се присилуваат да сакаат некоја политичка партија или политичко мислење. Тие се слободни да бидат деца.

Интарвју со наставник Трајко Новески, 2000 год.

10

Застапеност по одделенија на наставни јазици во основното образование

	македонци	албанци	турци	срби
1995/96	69,5 %	28,0 %	2,2 %	0,3 %
1996/97	69,0 %	28,4 %	2,3 %	0,3 %
1997/98	68,5 %	29,0 %	2,3 %	0,2 %
1998/99	66,8 %	29,9 %	2,4 %	0,2 %
1999/00	65,9 %	30,4 %	2,5 %	0,3 %

11

ОСНОВАЊЕ И ПРЕСТАНОК НА ВИСОКООБРАЗОВНА ИНСТИТУЦИЈА

Член 33

Државна високообразовна установа основа Собранието на Република Македонија.

Член 34

Приватна високообразовна институција може да основа домашно и странско правно и физичко лице.

Странско право и физичко лице може да основа приватна високообразовна установа, доколку ги исполнува условите утврдени со овој закон, врз основа на одобрение од Владата на Република Македонија.

Приватна високообразовна установа може да се основа во составот на приватен универзитет и надвор од него, како самостојна високообразовна установа.

Закон за високото образование, „Службен весник на РМ“ од 03.08.2000 год.

12

Религијата како посебен наставен предмет: да или не

Мислење на ученици за воведување на религијата во наставата. Религијата треба да се учи како:

1. Задолжителен предмет во сите училишта	6,14%
2. Факултивно - доброволно	57,02%
3. Преку другите наставни предмети	36,84%

Мислење на ученици за ширење на религијата и нејзиниот одраз врз меѓунационалните односи. Со расширена религија односите меѓу националностите ќе се:

1. Подобрат	5,26%
2. Влошат	61,40%
3. Ниту подобрат ниту влошат	13,16%
4. Не знам	20,17%

д-р Крстијан Ангеловски, Образование и религија, Скопје, 1995 год

Студентски протести за помала партicipација

Неделно списание „Имиџ“, 2000 год.

Во 1997 година беа предизвикани масовни протести на студенти од Педагошката академија во Скопје, кон кои се приклучија и средношколците од македонските училишта. Учесниците на протестите реагираа на одлуката од Владата на Република Македонија во врска со прераснувањето на Педагошката академија во Педагошки факултет и воведувањето образование на албански јазик на него.

Во 2000 година е донесен Закон за отворање приватни универзитети, со што се отвори можност студентите да избираат меѓу државното и приватното образование. Врз основа на наведениот Закон, се отворија неколку приватни факултети и универзитети.

Протести на средношколци и стручници џароти во воведувањето на образование на албански јазик на Педагошкиот факултет.

Разрушениот Тетовски универзитет, 14.12.1996 год.

Мендух Тачи џи повикува Албанците да се разоштадат, 17.12.1994 год.

13

Се основа албанскиот Универзитет

Доцна синоќа во седиштето на партијата ПДП во Тетово, во присуство на претседателите на неколку албански политички партии, членовите на Советот за основање универзитет во Тетово на албански јазик, неколку албански пратеници, министрите Албанци, градоначалниците на Тетово, Гостивар и Дебар, Здружението на албанските жени, Хуманитарното здружение „Ел Хилал“, ПАД - Исламски пат, новинарите на ТВ АРТ и кореспондентот на „Фљака“, поради напнатата ситуација и одбегнување на можните судири, д-р Фадил Сулејмани, претседател на Советот, го прочита Указот за основање Универзитет на албански јазик кој содржи 12 члена во кои се опфатени сите правни точки за функционирање на една високообразовна институција за учење и студирање на албански јазик. Овој указ беше поздравен со аплаузи и честитки кои дадоа свечен карактер на овој собир. Указот беше потписан од сите присутни.

14

Изјава на Владата на Република Македонија Универзитетот на албански не е во согласност со Уставот

Владата зазеде став дека во рамките на правата на Албанците определени во Уставот да се изнајдат форми на кои ќе им се овозможи образование на наставниците на мајчин јазик на националностите. Министрите и замениците- министри Албанци се оградуваат од ставот на Советот на Владата.

Дневен весник „Фљака е велазеримии“, 13.12.1994

15

Со булдожер против Универзитетот

Во Речица се врши рушење на „дивите“ делови од Универзитетот. Приведени се д-р Фадил Сулејмани, Милјаим Фејзиу и други активисти. Политичките субјекти и албанските здруженија ги осудуваат репресивните мерки против албанскиот Универзитет во Тетово. Состанокот меѓу албанските политички претставници со претседателот Глигоров - без конкретни резултати.

Дневен весник „Фљака е велазеримии“, 15.12.1994 год.

1. Направете споредба меѓу бројот на склучени и разведени бракови. Наведете ги причините за таа појава.
2. Направете споредба меѓу забавата на младите во 90-тите години в село и град, како и меѓу забавата на младите од различни националности?
3. Кои се сличностите и разликите во образовниот систем пред 1991 и по 1991 год.? Изработете Табела.
4. Според документите, воочете ги спротивностите. Која институција е овластена да основа високообразовна институција? Каде и во чие присуство е основан албанскиот Универзитет. Од кои причини присуствуваат споменатите лица и здруженија?
5. Зашто студентите и средношколците излегле масовно на протестот во 1997 год.?

Врз основа на фотографиите изработете кус есеј.

УЧЕСНИЦИ ВО ПРОЕКТОТ

Мире Младеновски

штим лидер

Основно училиште “Тихомир Милошевски” - Скопје

Тодор Чепреканов

Институт за Национална Историја

Катерина Наумоска

Институт за Национална Историја

Исамедин Азизи

Институт за Национална Историја

Бесник Емини

Средно училиште “Здравко Цветковски” - Скопје

Валентина Стаменковиќ

Средно училиште ”Д-р Панче Карагозов” - Скопје

Харун Реџепи

Основно училиште “Миѓени” - Тетово

Љупка Христова

Основно училиште “Јоаким Крчоски” - Скопје

Кенан Исени

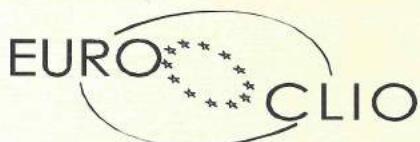
Схколла е месме ”Д-р Панче Карагозов” - Скопје

Илјо Трајковски

Гимназија “Јосип Броз - Тито” - Битола

Бехар Мехмети

Основно училиште “Биотолски Конгрес” - Скопје

уредување и дизајн

Мире Младеновски

лектура

Александар Јорданоски

печати

NIKO COMPANY - Скопје

Проектот е финансиски поддржан од Институцијата за Мир на Соединетите Американски Држави

